

הביוגרפיה האישית של היוצר ומקומה בהוראת ספרות הילדים בביה"ס

מאת: ירדנה הזס

היסודי. לפתע מתגלה לו מימד נוסף בה-בנה האנושית העמוקה, שהקנתה לו הא-גדה: כיעורו של הברז "היה באמת". האנשותו של בעל הכנף הדחוי יש לה סי-מוכין בחיי הנפש של הסופר. היא מעין פתיחת צלקת נושנה, שלא נרפאה כליל מעולם. ראייה זו, המפנה את הקורא הצ-עיר אל הסמל בספרות, תחזק רגישותו לגבי העתיד. הוא יביט בעיניים נבונות יותר בשונה בחבורה. הוא יזדהה עם אה-בת האם, המגוננת על פרי בטנה הנפלה ורואה מה נפלא הוא. הוא יבין, שתגובת 'שאר הברזים' היא טבעית ואנושית (הרי אנדרסן אינו מדביק להם מילת גנאי כל-שהי) אך צריכה ריסון.

בשנים האחרונות נתעשרה ספרות הי-לדים שלנו בסיפורים ביוגרפיים רבים על אנשים ופעולותיהם בתחומים שונים. בתחום הספרות, נסתפק בציון שלושת ספריו של אוריאל אופק — "מרובינזון עד לובנגולוו", "משלגיה עד אמיל", ו"מ-טרזן עד חסמבה" — בהם מתאר המח-בר לידתן של יצירות ספרותיות חשובות

הרומאן הביוגרפאי, העוסק בהנס כריס-טיאן אנדרסן, "בן הסנדלר"¹, פותח כל אחד מפרקיו בציטוט מתוך אחת האג-דות, שיצר גיבורו. אנדרסן, שהיה 'ברוזון מכוער' בילדותו ובנערותו, העלה את סב-לו האישי לדרגת סמל, החי באחת האג-דות הנפלאות, שנכתבו אי-פעם.

"וכל שאר הברזים קראו בקול רם: 'מה נורא ואיום מראהו של ברז זה! לא נוכל לשאת אותו'. ומיד עט אליו אחד הברזים ונשכו בצוארו."²
"הרפו ממנו", קראה האם. 'הלא אינו פוגע באיש מכס'."

מובאה זו, הלקוחה מתוך 'הברוזון המכוער', מקדמת עיני הנער הקורא, בפ-תח הספר.

הילד, המזדהה עם סבלו של הברוזון בהיותו עדיין קורא צעיר יחסית, חוזר אליו בשנותיו האחרונות של בית הספר

---

1. "בן הסנדלר" מאת ק. ב. בורנט, בתרגומו של מ. בראליעזר, "שחרות", "עם עובד", דפוס "דבר", תש"ד.

ומעגנן בביוגראפיות של היוצרים.²
 כנגד אנתולוגיות אלה עומדים רומא-
 נים ביוגראפיים, הממשיכים דרכו של פי-
 כמן ב"חיים למופת" שלו. אחד הבולטים
 בהם הוא "בן המוזג" מאת שרה גלזמן,
 השוטה חייו של ביאליק לפני הקורא.³
 חזקה על המומנט הביוגראפי, שהוא
 מקרב את הילד אל היצירה, ובלבד שיוגש
 באורח המושך את הלב, ולא יהפוך לד-
 רשה של 'אלה תולדות'. מעניין ומאלף
 העיקוב אחרי האמצעים האומנותיים,
 שנקטו יוצרי ביוגראפיות שונות, על מנת
 לחבנן על הקוראים :

בורנט מתחיל את ספרו **בעימות** אירוני
 ומגרה בין הערכה 'מקצועית' של אבי
 אנדרסן לבין הערכתו האנושית, שהיא
 בחינת חזות, שאין עמה עדיין ביסוס עוב-
 דתי. וכן דבריו :

"האנס אנדרסן לא היה הסנדלר המ-
 עולה באודנזה, אולם היה האיש הנעלה
 בבני עירו".⁴ משפט זה מעורר תמיהה,
 המתחזקת על ידי נימתו האירונית קמ-
 עא: הלא היה זה בסך הכל 'סנדלר צעיר'.
 על מה מתבססת הקביעה, שהוא 'האיש
 הנעלה ביותר בבני עירו'? העימות נמשך.
 השאיפה להשכלה והכיסופים לספר נש-
 ברים אל המציאות הכלכלית הקשה.
 "ספרים היו דברים שבמותרות לסנדלר
 עני". . . .

ההזדהות, הנוצרת בנער הקורא בעק-
 בות הסקרנות הראשונה, תוביל אותו

להמשך הקריאה ותעניק לו את הסיפוק,
 שעה שבן הסנדלר יקיים משאלות לב
 אביו מעל ומעבר לחלום הנועז ביותר.
 שרה גלזמן נוקטת בדרך אחרת, בדו-
 קה אף היא. היא משתמשת ביד נדיבה
 (אך לא בהפרזה) **בדיאלוג** לסוגיו. בעזרת
 שאלות אינפורמטיביות של עובר-אורח
 ותשובות עליהן, בסיוען של קריאות הת-
 פעלות, שמחה ותפילה מפי הנפשות השו-
 נות — אנו לומדים להכיר ולאהוב את
 מרוסיה, יבדוחה ודינה-פריבה. ובעודנו
 נהנים מההיכרות עמהן, אנו קולטים בב-
 לי דעת את הנפשות, המאכלסות את
 "מראות השתייה" שבשירת המשורר.⁵

אף לאוריאל אופק דרך משלו : הוא
 פונה אל **הווידי האיש**, ומעמיד עצמו
 במקומו של הקורא הצעיר. הוא מוליך
 אותו בבלי דעת אל התיב, שהוליכו אל
 סיפורם הביוגראפי של הסופרים. לכש-
 יחדלו אלה להיות דמויות ערטילאיות
 לגבי אוריאל הילד, יעמדו כמו חיים לפ-
 ני קוראו הצעיר :

... "עיני הביטו אל שמי הכוכבים וב-
 ראשי התרוצצו שאלות לאין סוף: מי-
 הו האיש קולודי, שכתב ספר נפלא כל-
 כך ? מתי נולד במוחו הרעיון לכתוב
 את הספר הזה ? האם הכיר את ג'פטו
 הישיש ? מדוע כתב דוקא סיפור על
 בובת עץ, שקמה לתחייה ? ומה פשר
 השם פינקויו ? — כיצד כתב קולודי
 את הספר הזה?".

(מרוביטון עד לובנגולו, עמ' 7).

2. שלשת הספרים, בהוצאת "מסדה" בשנים.
 תשכ"ג, תשכ"ז, תשכ"ט.

3. בן המוזג — הוצאת שרברק ת"א 1970, ראה
 המוטו מתוך "פרידה", עמוד 4.

4. "בן הסנדלר", עמ' 7.

5. באותו נושא ראה "נשמת המשורר", מאת
 אוריאל אופק, "דבר לילדים" ד, 42. סיפור בעל
 יסוד ביוגראפי, על "ואם ישאל המלאך" מאת
 ביאליק.

כל סופר, הנפגש עם ילדים יודע, כי אמת רבה טמונה ברשימת השאלות, שהטרידו את הכותב בילדותו. הסיפורים, המכילים תשובות לקושיות אלה, יירצו וייקראו בצמא על ידי ילדים.

מאליו יובן, שהדוגמאות לאמצעים האמנותיים, שהובאו כאן, נלקחו מפתיחות הספרים, המכילות, בדרך הטבע, את האקספוזיציה של הגיבור-הסופר או המשורר. אך כוחם של הספרים בכך, שאיכותם מושכת הלב נשמרת לכל ארכם. אף מבחינת המבנה קיים גיוון רב בסיפורים הביוגראפיים. המתכונת היא רומאן או סיפור-מסגרת, שעלילותיו מהוות מענים לשאלות, שהוצגו בפתיחתו. הסוגים הספרותיים מגוונים אף הם. אנו יכולים להגיש לתלמידי בתי הספר נובלות קצרות בצד סיפורים משובצים קטעי יומן⁶.

דומה. שהתנאי החשוב ביותר לאיכותה של הביוגרפיה האמנותית-בלתי טריסטית מנוסח בדרך הברורה והניירה ביותר כדלהלן:

הצורה של ביוגרפיה אומנותית, האורטונומיה של התיאוריה של האסתטיקה, התפיסה של יחסיות האמת, הדומיננטיות של צורות שונות של ספרות סיפורית — כל אלה הנם במידת-מה הסיבה

להתפתחות החדשה הזאת, המבוססת על מודעות של העיקרון של יצירת אשליה של החיים כפי שהם, תוך שימוש בכל האמצעים של ספרות סיפורית⁷.

מעניין לבחון, מה נעשה בעולם בשטח זה של עידוד הזיקה האישית של התלמיד לסופר. חידוש נאה ורב-ערך הונהג באנגליה. ואותו נביא כדוגמא לעשייה פדאגוגית, המפעילה את הילד, מעוררת את יכולת הניתוח שלו ומעוררת בו מעורבות רגשית חזקה.

הנער מקבל לידי תיק נאה, המכיל תעודות הסטוריות, תצלומים, סקירות, הצעות לפעילות (בכללן: פענוח קטעים מכתבי-היד של היוצר), שאלות, וכו'.

לפני מונח תיק כזה, הנושא את השם "שקספיר הצעיר". בין היתר, רואה היילד לנגד עיניו תחריט, המתאר משחק הכדורגל, כפי שהיה נהוג בימי המחזאי הדגול, ומבין את המיטאפורות, השאובות מתוכו, והמצוטטות בעמוד נפרד. הוא חוזה בתצלום בית הספר, בו למד שקספיר, ושואב מתוכו הבנת האוירה, בה גדל האיש, שיצירותיו מלוות אותו במשך כל שנות לימודיו. הוא חוזה בתצלומי מקורות, מהם שאב שקספיר את עלילות סיפוריו. הוא יכול להשוות את עיצובן הספרותי של הדמויות לתיאורן במקורות שבכתב ובציור, שהיו בידי המסורר, ושצילומיהם נמצאים עתה בידי מספר המוצגים אינו רב מדי, והם מגוונים במידה הנאותה, (שמונה במספר בתיק שלפנינו). בצד השאלות, המוצעות לילד, מצויה הצעה מצומצמת ועניינית

7. ראה "Dictionary of World-Literature", ערך "Biography", עמ' 39 — 41.

6. יתכן להשוות סיפור אמנותי ביוגרפי עם ערך מילוני-אנציקלופדי, על מנת להקנות לילדים הבנת ההבדל בין כתיבה אינפורמטיבית לאמנותית. האנציקלופדיה לספרות ילדים "עולם צעיר" מאת אוריאל אופק, מסדה, 1970, מכילה פרטים על היוצרים, והיא חביבה על הקוראים הצעירים.

של ביבליוגראפיה (7 ספרים) *
יפה היה, לו יכולנו להעניק לתלמי-
דים ציוד דומה בצד ספרי הביוגראפיה
של היוצרים. עם שהילד קורא על ההר-
פתקה הנפלאה, שבחיי כל יוצר, טוב
שיהיו "מראות השתייה" לנגד עיניו. הא-
דם אינו אלא תבנית נוף מולדתו", כדברי
טשרניחובסקי. האם לא ייטב, אם דג-
מים אחדים מתבנית זו יזינו את עיני

Jackdow no. 9, "Young Shakespeare" A .8
collection of contemporary documents, compiled
and edited by John Langdon-Davies, Jonathan
Cape, Thirty Bedford Square, London.

הילד, בצד סיפור ביוגרפי נאה על חייו?
אפשר, שעלינו לתת דעתנו על "הש-
אלה צמודה" ככל האפשר (אם רק ניתן),
של הסיפור הביוגראפי על היוצר בצד
ספרים מפרי עטו. אפשר, שעלינו לעמת
יותר דברי עדות של היוצר על עצמו עם
סיפורי אחרים עליו.

אולם בכל אשר נפעל, נזכור לשמור
על עיקרון אחד, המחייב את כל המגיש
ספרות ילדים: אין כוונתנו ללמד תו-
לדות. כוונתנו — בראש ובראשונה —
להנות את הקורא הצעיר. כל המעלות
הנוספות, שנמנו כאן, הן משניות, על אף
חשיבותן המרובה.